

Whiteheadnek, aki túlélte Omaha Beach-et és a gyilkos csatákat a normandiai „bocageban”⁶, egy szintén Tennessee államból származó katoná, Paul „Timmiehaw” Turner volt ez a cimborája – bár segített neki az is, ha leitta magát. John Bainnek pedig, aki az 51. Highland hadosztály katonájaként Észak-Afrikában és Normandiában is harcolt, Hughie nevű mocskos szájú, hűséges cimborája Glasgow-ból.

A háború esztelen, a hadsereg pedig ostoba és érzéketlen volt – de ott voltak ezek az emberek, akik soha nem hagytak volna cserben, és akiknek a kedvéért elviselhető az elviselhetetlen. Amikor Weiss újra csatlakozott a Vogézekben harcoló századához, és látta, hogy hány bajtársa veszett el időközben, majd amikor „Timmiehaw” egy aknára lépve meghalt St. Lo közelében és Hughie elesett egy aknavető-zárótűzben Caen mellett, a lelki kimerültség, amivel addig mindhárom fiatalember küzdött, végleg a hatalmába kerítette őket.

Whitehead bűnöző lett a felszabadított Párizsban. Weiss és néhány társa a téli csaták elől a Vogézek hegyeibe menekült – ő végül egy ideig egy katonai börtönben ült, a háború után pedig pszichiáter lett Kaliforniában. Bain korábban már dezertált Tunéziában, és ezért egy ideig az Alexandria melletti brit laktanya, a Mustafa Barracks területén található katonai börtönben – a hírhedt „Üvegházban” – raboskodott. Súlyosan megsebesült Normandiában, majd a háború végén ismét dezertált, mert már nem bírta kivárni, hogy leszereljék. Eltűnt Londonban, hogy később Vernon Scannell álnéven, költőként és bokszolóként bukkanjon fel ismét.

Glass könyvéből nem sok szól magáról a dezertálásról. A könyv legnagyobb része a három férfi saját elbeszéléseit tartalmazza, kiadottakat és eddig még kiadatlanokat, „az ő háborújukról”. Ezek a történetek hús-vér

emberi lények történetei, olyan embereké, akik végül összeroppantak a nehezen elképzelhető félelem és nyomorúság nyomása alatt. Csodálatos és felejthetetlen tanúságtételek, amit megmentettek egy olyan időből, ami már-már a feledés homályába merül. E sorok írója biztosan emlékezni fog azokra a részekre, ahol Bain tanúja annak, ahogy társai saját elesett bajtársaik zsebeit ürítik ki, ahol Weiss végignézi nemi erőszak miatti kötél általi halálra ítélt fekete bőrű katonák akasztását, és ahol Whitehead a párizsi forgalom kellős közepén eltérít egy amerikai ellátmányt szállító teherautót.

Glass könyvének minden fejezete egy, a *Psychology for the Fighting Man* című munkából vett idézettel kezdődik. A munka az empátia és emberség megdöbbentő alkotása, melyet 1943-ban állítottak össze és adtak át az amerikai erőknél. „A feladás az a mód, amivel a természet védi a szervezetet a túl sok fájdalom ellen.” Vagy: „Minden hadseregben van néhány ember, akik nem ismerik a félelmet – csak néhány. De ezek az emberek nem normálisak.” Hogy ezzel csak a nyilvánvaló tényeket mondtuk ki? Talán igen. De a háború borzalmi közepette annak joga, hogy kimondjuk a nyilvánvalót, érdemessé válik arra, hogy harcoljunk is érte.

(*The Guardian*)

Afua Hirsch

Még mindig veszélyben a páratlan mali kéziratkinsz jelentős része

A tudományos és történeti tárgyú ősi kéziratok Afrika kulturális örökségének szimbólumai, mondják a felbecsülhetetlen értékű kéziratokat őrző timbuktuai könyvtár munkatársai.

„Egy tudós tintája még a mártír vérénel is többet ér” – mondta valaha Ahmed Baba, a 16. századi arab bölcs. Hogy mit gondolna Ahmed

6 A normandiai gazdák kisebb, terméskövekből és földből emelt töltésekkel, ill. gyakran közel három méteres magasságot is elérő sövényvel (bocage) határolták el egymástól a földjeiket. A normandiai partraszállás után a hidfőkből kitérő szövetséges katonáknak így nemcsak a németekkel, hanem a sajátos, rendkívül nehéz terepviszonyokkal is meg kellett küzdeniük.

Baba azokról az eseményekről, amelyek néhány hónappal ezelőtt Timbukuban, a sivatag által körülvett legendás hírű afrikai városban történtek, azt csak találgatni tudjuk. A nevét viselő több millió dolláros költséggel épült timbuktui intézményben ősi szövegek töredékei borítják a folyosók padlóját. A kéziratok és az őket nem is olyan rég még a sivatagi elemektől óvó antik bőrkötéses burkolatok elszenesedett maradványait most a forró szaharai szél sodorja tova...

Észak-Mali iszlamista megszállásának utolsó napjaiban az al-Kaidához kötődő csoportok, amelyek csaknem kilenc hónapon át ellenőrzésük alatt tartották az országrészt, az Ahmed Baba Intézet ellen fordultak. Akciójuk során, amit sokan a bosszú egy utolsó lépésének, egy teljesen értelmetlen bűncselekménynek tekintenek az iszlám világ legnagyobb kincsei között számon tartott kéziratok ellen, felgyújtották az intézetben talált kéziratokat.

„Amikor a franciák megkezdték a bombázást, [az iszlamisták], mielőtt még kivonultak volna a városból, felgyújtották a kéziratokat – idézte fel az eseményeket Abdulaje Cisszé, az intézet megbízott igazgatója. – A dzsihádisták egy kis csoportja még azután is visszatért, hogy a legtöbbször már elmenekült a városból, csak azért, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a tűz még mindig ég-e.”

„Mi mindannyian muszlimok vagyunk, Timbukuban pedig az iszlám egy gyakorlatias változata élt évszázadokon át – tette hozzá Cisszé. Az igazgató, aki a város szülője, a megszállás alatt végig Timbukuban maradt. – De ők [az iszlamisták] egy archaikus iszlámot követnek, és nem tekintik ezeket az írásokat autentikus Koránnak, mert azok nemcsak vallással, hanem tudománnyal, csillagászattal, történelemmel és irodalommal is foglalkoznak. Ez az ő ideológiájuk, egy olyan ideológia, amit mi nem támogatunk.”

Abdulaje Cisszé egy különleges ezüstgyűrűt visel, amelyre egy iszlám áldás van gravírozva, s amelyet le kellett vennie az iszlamista uralom alatt. Előre látta, hogy Timbuktu megszállói célba vehetik az intézet értékes gyűjteményét is. Ezért ő és bamakói kollégái

az intézet őreivel, az éjjeliőrrel és fiával, valamint számos velük együttműködő sofőrrel és csónakkal együtt hónapokon keresztül dolgoztak éjjelente azon, hogy gondosan becsomagolják az intézmény 45 ezer darabos kéziratkincsének legtöbb darabját és közúton vagy csónakokon átszállítsák őket a délen található fővárosba.

„Veszélyes vállalkozás volt. Ha rajtakapnak, akkor biztosan megbüntettek volna bennünket – emlékszik vissza Cisszé. – De az emberek igazán komolyan vették a küldetést. Ha elmondtuk nekik, hogy mit szállítunk, mindannyian titokban tartották a dolgot, és rejtegették a kéziratokat tartalmazó csomagokat, amíg ki nem jutottak a megszállt területről.”

Az ősi kéziratok, amelyek száma 400 ezerre rúghat a régióban, a büszkeség forrásául szolgálnak Maliban – és az egész szub-szaharai Afrikában. Amikor Afrika elnyerte függetlenségét az európai gyarmati hatalmaktól, a szövegek – melyek közül a legrégebbi az i. sz. kilencedik században íródott – a pán-afrikai mozgalom jelképévé váltak, amely igyekezett megcáfolni a rasszista elképzeléseket egy primitív, írástudatlan kontinensről, amelynek nincs írott történelme.

„Az emberek azt hiszik, hogy az afrikai történelem szóban öröklődött, hogy a feketék nem írtak addig, amíg a fehér ember meg nem érkezett Afrikába – mondja Cisszé. „Pedig épp ellenkezőleg, már azelőtt is létezett nálunk az írásbeliség. Az a küldetésünk, hogy egy napon majd újraalkossuk Afrika történetét az ezekben a kéziratokban levő tudás segítségével.”

Timbuktu, amely az UNESCO világörökség-listáján is szerepel, i. sz. 1103 körül alapították. A település a Fekete-Afrika és a Maghreb, a Mediterráneum, illetve a Közel-Kelet közötti karavánkereskedelem csomópontjaként hamarosan virágzó várossá fejlődött. Az Ahmed Baba Intézet, amelyet 2009-ben nagy hírverés mellett avatott fel Thabo Mbeki akkori dél-afrikai elnök, nemrégiben kapott 65 ezer angol fontnyi támogatást Szaúd-Arábiából a kéziratok digitalizálására.

„Azt akarjuk, hogy digitálisan biztonságba helyezzük a kéziratokat, még mielőtt vissza-

hozzák azokat Timbukta – mondta Cissé. – De aztán mindenképp vissza kell őket hozni a városba, hisz értelmetlen lenne, ha nem Timbuktaiban őriznék őket.”

A város iszlamista megszállásának egyik váratlan következménye a megújult globális érdeklődés a felbecsülhetetlen értékű kéziratok iránt. A kéziratok legnagyobb része arabul íródott, de tartalmazzak évszázados görög, latin, sőt francia, angol és német nyelvű írásokat is. Ám míg az Ahmed Baba Intézet munkatársai fáradságot nem kímélve, lelkiismeretesen dolgoznak azon, hogy megőrizzék ezt a kincsét, a Timbuktaiban található más kéziratok sorsa kevésbé biztató.

Kunta Szidi Buja egy meredek, repedezett, vályogból és cementből készült lépcsőn lépdél felfelé egy keskeny, poros utcában a város központjában levő Baddzinde negyedben. A lépcső egy különleges imaterembe vezet, amely Buja házában tetején található. Buja háza ad otthont a több ezer timbuktaui magán-kézirat-gyűjtemény egyikének, olyan szövegeknek, melyeket a család ősei írtak és adtak tovább generációkon át. A férfi felemel fél tucat kopott könyvet a sarokban levő polcra, amelyek egykor pompázatos bőrkötése ma már lefeszett, és óvatosan a padlót borító szőnyegre fekteti őket.

„Ősöm, Szidi al-Bekaje sejk tudós volt, aki sok száz évvel ezelőtt élt. Ő írta ezeket [a kéziratokat] – mondta büszkén Buja. – Olyan különleges érzés, ha olyasmit olvashat az ember, amit a saját ősei írtak. [...] Csak akkor szabad hozzájuk nyúlni, ha már eljutottunk egy bizonyos szintre a Korán tanulmányozásában. Hogy valaki tud arabul olvasni, az még nem elég – sokat kell ahhoz még tanulni, hogy teljesen megértse őket.”

A 35 éves Buja, aki tanár a timbuktaui korániskolában, elmondta, hogy féltette a családi kéziratok biztonságát a megszállás idején.

„A dzsihádisták megtámadták és elpusztították az egyik ősom szentélyét, és féltünk, hogy eljönnek a kéziratokért is – mondta. – De végül szerencsére nem jöttek.”

Az élet nehéz volt az iszlamista uralom alatt, mondta Buja, és boldogok voltak, amikor a franciák felszabadították a várost. De most az

ő kéziratái is egy másik, régebbi kihívással néznek szembe.

„Aggódunk a kéziratok épsége miatt. Ezek a kéziratok régiek, és szenvednek az itteni klímától – ismerte el Buja. „Igyekszünk, hogy a lehető legkisebb mértékben érintsük őket. Amikor emberek azt kérik, hogy tanulmányozhassák őket, inkább eltitkoljuk, hogy nálunk vannak, hogy ezzel is védjük őket.”

Az UNESCO szerint a rengeteg magánkézben levő kézirat komoly fejtörést okoz a Mali kulturális örökségéért aggódóknak.

„Valami nincs rendben Mali dokumentumörökségével – mondta David Stehl az UNESCO munkatársa. – Már több program is volt azok megőrzése, de ezek még mindig nem teremtették meg a feltételeket a kéziratok megfelelő védelmére. Hiányzott belőlük az átláthatóság és a koordináció. [...] Még az a jogi kérdés sem tisztázott, hogy kinek a tulajdonát képezik ezek a magánkéziratok. Több ezer van belőlük szerte Maliban, ráadásul általában a családok és a magántulajdonosok ragaszkodnak hozzájuk. Azt sem tudjuk, hogy milyen mértékben károsodtak az iszlamista megszállás alatt. Azok a kéziratok, amelyek átkerültek Bamakóba, most teljesen különböző időjárási körülményeknek vannak kitéve, ami szintén magában hordozza a károsodás veszélyét. [...] Valamit tenni kell, hogy megvédjük ezeket a gyűjteményeket, de ez egy nagyon nagy feladat, szinte emberfeletti.”

Ezeknek a kéziratoknak a megőrzése sarkalatos kérdés, mondják a szakértők, nemcsak a múlt megismerése miatt, hanem a jövő szempontjából is.

„Még hozzá sem kezdtük az ezekben a kéziratokban rögzített tudás tudományos feldolgozásához – mondta Cissé. – A fordítás önmagában nem elég. Szakemberek kellene az elemzésükhöz és értelmezésükhöz. A kéziratok tele vannak példázatokkal, rejtett üzenetekkel, képekkel, amelyek mindegyikének megértéséhez szakemberek kellene. Csak ekkor érthetjük meg ennek a több száz évvel ezelőtt papírra vetett bölcsességnek a gyakorlati értékét.”

(The Guardian)